

İNSAN VE VAMPİR: SADECE ÂŞIKLAR HAYATTA KALIR FİLMİNDE VARLIĞIN SPİNOZACI TEMSİLİ

ZELİHA DIŞCI

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi
Siyaset Bilimi
zelihadisci@gmail.com

Öz

İlk önemli filmini 1980’de çeken Amerikalı yönetmen Jim Jarmusch, Hollywood’la özdeşleşen film mantığının yıkılmasında ve modern bağımsız sinemanın oluşmasında öne çıkan bir isimdir. Jarmusch’un sinemada alışlagelen kavrayışları yerinden eden önemli filmlerinden biri olan *Sadece Aşıklar Hayatta Kalır*’ı ele alan bu çalışma, “insan varlığı” konusuna odaklanmaktadır. Köklerini Antikite’den alıp Rönesans ve Aydınlanma ile değer kazanan insanın Batı’daki kavrayışına göre insan varlığı aklını kullanan, kendi seçimlerini yapan özgür bir bireydir. Bu haliyle diğer bütün varlıklardan kendini ayırmakta ve egemenliğini ilan etmektedir. Onun yarattığı modern dünya tarih boyunca elde edilenler arasında en gelişmiş, uygar olanıdır. Düşünsel alanda insan bu şekilde yüceltilirken, gerçek yaşama bakıldığında savaşların, açlığın ve göçebe yaşamın yaygınlaştığı görülmektedir. Bu durumda akla gelen soru şudur: insan varlığı gerçekten “egemen” bir varlık mıdır? İşte bu soruyu kalkış noktası yapan bu çalışma, geleneksel insan varlığını “vampir” fikriyle tartışmaya açan Jarmusch’un filmine, ünlü düşünür Benedictus Spinoza’nın varlık ve insan varlığı konusundaki görüşleriyle birlikte odaklanmaktadır. İnsanın kendi varlığını merkeze alarak kendine göre yarattığı vampir fikrini değişime uğratan bu filmin, Spinoza’nın düşüncelerine paralel şekilde insan kavrayışını nasıl yeniden kurduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Akıl, insan, vampir, varlık, duygulanım, egemenlik.

HUMAN AND VAMPIRE: SPINOZIST REPRESENTATION OF BEING IN FILM *ONLY LOVERS LEFT ALIVE*

Abstract

American director Jim Jarmusch, who shot his first significant film in 1980, is a prominent name in destroying the logic of film that was identified with Hollywood and the emergence of modern independent cinema. This study that addresses *Only Lovers Left Alive*, among the important films of Jarmusch that displaced usual conceptions in cinema, focuses on “human being”. According to the Western understanding, human being, originating from Antiquity and gaining value with the Renaissance and the Enlightenment Period, is a free individual who uses his/her own mind and makes his/her own decisions. Humans distinguish themselves from the rest of other living beings, and they declare their dominance. The modern world that they have created is the most developed and civilized one among those throughout the history. While the human is aggrandized in this way in the intellectual field, upon looking at the real life, it is observed that wars, hunger and nomadic life are becoming widespread. The first question that comes to mind in this case is as follows: whether human being is actually a “dominant” creature? This study focuses on Jarmusch’s film that has opened the traditional human being up for discussion with the idea of “vampire” together with the views of the famous thinker Benedictus Spinoza on being and human being. It shows how this film that has transformed the idea of vampire created by humans according to themselves centring around their own existence has rebuilt the human perception in parallel to the thoughts of Spinoza.

Key Words: mind, human, vampire, existence, affection, dominance.

Giriş

İnsan için “canlı kalmak” nedir? Öylesine, sadece yaşamak mıdır? Ya da etrafındaki her şeyi, hatta bedenini “daha büyük” amaçlar için araç haline mi getirmek? İlk bakışta oldukça sade ve anlaşılır olan bu gibi soruların, tam da bu açıklıkları nedeniyle genellikle üzerinden hızlıca geçilir. Gündelik yaşamın telaşına kapılan, kendi varlığına yabancılaşan insanlar için bu sorular sıradan ve hatta değersizdir. Diğer yandan modern dünyanın karmaşık ve “gelişmiş” yaşam koşullarında sürekli bir labirentten diğerine başarıyla koşmaya çalışan insan için belki de onun hızını keserek hayatına kastedecek kadar da yakıcıdır. Çünkü insan, modernliğin ünlü eleştirmeni Martin Heidegger’in de söylediği gibi, sıradan herhangi bir canlı değildir. Onu diğer varlıklardan ayıran ve her yana nüfuz etmesini sağlayan bir bilme yeteneğine ya da akla sahiptir. Fakat akıyla ve aklının sağladığı bilgilerle safça karşılaşmak yerine sürekli başka şeylerle, olaylarla, durumlarla dolayımlanan bir bilme-bilgi üretme sürecine dâhil olmaktadır. Dolayısıyla kendisi ile birlikte her şey ve herkes bu süreçte kolayca amaçları uğruna kullanabileceği bir “araç” haline gelebilmektedir. Her şey bir araç haline geldikçe, varoluşun dolayımınma katsayısı artmakta ve insan, diğer her şeye bağlılığı “sayesinde” kazandığı varlık imkânını unutabilmektedir. Varlıklar arasında varlık olduğunu unutarak bütün varlıklar üzerinde egemenliğini ilan edebilmektedir.

İnsanlar arası yabancılaşmayı ele alan *Stranger Than Paradise (Cennetten Yabancı, 1984)* filmi ile anılan ünlü yönetmen Jim Jarmusch’un 2014’te yayımladığı ve bu çalışmanın odak konusu *Only Lovers Left Alive (Sadece Âşıklar Hayatta Kalır)* adındaki filmi, akıyla her şeyi kendi yararına göre işe koşan, böylece varlığını kendi kendisinden türeten insanın, asıl varlık şeklini unuttuğu modern dünyaya önemli bir müdahale olarak görülebilir. Zira yaşadığımız çağın yıkıcılığı ve yok ediciliği herkesin malumudur. Süregelen savaşlar, binlerce evsiz, yerinden yurdundan olan mülteciler hiç kimsenin görmezden gelemeyeceği kadar aşikârdır. Geliştiği söylenen ve daha düzgün yaşadığı varsayılan insan ile varlığı, yaşamı, bu “mutlu” çağda belki de hiç olmadığı kadar birbirinden ayrılmıştır. Bu kopuş varlığın, yaşamın kapsadığı diğer insanların, doğanın-çevrenin, diğer canlıların vb. unutulmasının yanında insanı insan yapan duygularının, genel olarak “duyarlılığı”nın unutulmasına neden olur. Akıyla yücelirken varlığına fazlasıyla yabancı bir yaşam süren insan, adeta her eyleminde duyarsızlığını pekiştirmekte, sadece “hesap yapan” bir makineye dönüşmektedir. İşte bu çalışmada Amerikan film endüstrisini kontrol eden birkaç büyük şirketin etkisinden uzak, güçlü kişisel bakışa sahip genç yönetmenlerin düşük bütçelerle çektiği filmlerle kapsamı gösterilen Amerikan Bağımsız Sineması’na (Tzioumakis, 2006:1) dâhil olmasına rağmen *Stranger Than Paradise*’ın gölgesinde kalan, üzerine neredeyse hiçbir çalışmanın bulunmadığı *Sadece Âşıklar Hayatta Kalır* filmine odaklanılarak Jarmusch’un film endüstrisindeki, modern düşüncedeki ve yaşayıştaki kavrayışları nasıl yerinden ettiği gösterilecektir. Modern dünyada kutsanan akıl dolayımıyla bilen-özneye indirgenerek kendi içine kapanan ve sınırlanan insan kavrayışının nasıl bozulduğunu açıklamada, söz konusu insan kavrayışının bozumunun teorik olarak temellendirilmesinde ünlü düşünür Benedictus Spinoza’nın fikirlerine başvurulacaktır. Kendinden önceki filmlerin vampir kavrayışından etkilenmeyen ve böylelikle yeni bağımsız sinemanın çekirdeğine John Sayles, Spike Lee gibi yönetmenlerle birlikte yerleşen Jarmusch’un

(Tzioumakis, 2006: 184) filmde sunduğu “vampir” bakışıyla birlikte başka türlü varlık, insan varlığı ve buradan temellenen yaşam olanağı üzerinde durulacaktır. Ardından, Spinoza’ya bakıldığında yeni yaşam olanağını *burada ve şimdi* kurmayı sağlayan bilim/bilgi, sanat ve aşk gibi konuların filmde sunulmuş biçimlerine odaklanılacaktır. Bu sayede sinemada genel anlamıyla “yaşayan ölü”ye indirgenen vampir kavrayışındaki dönüşümün insana ve vampire bakışı nasıl değiştirdiği gösterilecektir.

Varlığa Spinozacı Bir Müdahale: *Sadece Âşıklar Hayatta Kalır*

İnsanı aklıyla diğer varlıklardan ayıran ve kendi türü içinde de sınıflandırmalara tabi tutarak kavrayan modern düşüncede, insanın diğer her şeyden bağı kopmuştur. Dünyayla bağı yitiren insan duygusunu kaybetmiş, soğuk ve duyarsız bir canlı haline gelmiştir. Kendinden başlamak üzere insan hep “sahip” olarak bir şeyler biriktirir, biriktirdikçe gücünü artırır. Edimlerinin temelini ötekenden ziyade kendi varlığı işgal eder. İnsanın hep kendine yatırım yapmasına bağlı olarak diğer her şey onun açısından üzerinde tasarrufta bulunabilir birer nesne konumuna düşer. İnsanda, öyle olmamasına rağmen, dünya, doğa tam olarak denetlenebilir fikri yerleşiktir. Kendini gizleyen her şeyin düzenlenerek göreve hazır hale getirildiği, bir tür “doğaya meydan okuyucu saldırı” olarak modern teknik ile “doğada gizlenmiş enerji kilit altında olmaktan kurtarılmakta, kilit altından kurtarılan şey depolanmakta, depolanan şey yeri geldiğinde dağıtılmakta ve dağıtılan şey yeniden devreye sokulmak” tadır (Heidegger, 1998: 58). Belirsiz enerjisiyle insana meydan okuyan doğanın insan tarafından çerçevelenerek denetim altına alınması günümüzün modern dünyanın temel eğilimidir.

İşte bu çalışmanın Spinoza’nın varlık ve insan varlığı fikri bağlamında konu ettiği *Sadece Âşıklar Hayatta Kalır* filmi, yukarıda kısaca resmi çizilen ve modernlikle son noktasına ulaşan, kendini bilen ve buna göre her şeye yönelerek eylemde bulunan insan kavrayışını ters yüz eden oldukça önemli bir film olarak dikkati çeker. Sadece bu özelliğiyle o modern düşünürlerden ne Descartes’in ne de Kant’ın sevebileceği bir filmidir. Makinenin yükseldiği, hesap yapan bireylerin doğayı, kuşları, böcekleri, evreni ve hatta diğer bireyleri kendi çıkarını çoğaltmak üzere araçsallaştırdığı modernlikte otomatlaşan bireylerin zamanına bir müdahale olarak *Sadece Âşıklar Hayatta Kalır*’ın, insana insanlığını ve “insanlık”ı onları başka türlü kuracak şekilde hatırlatmakta olduğu ileri sürülebilir. Bu hatırlatmayı tam da aşırı dolayımlanan-safılıktan uzaklaşan ve sonuçta kendisine yabancılaşan insanın her şeyi unutmamasına neden olan, araçsal bakışından –o bakışı doğuran fakat bunun zorunlu olmadığını da söyleyen– “akıl”ı ya da bilen insanın “bilge” tavrını, bu tavrın yanında çağırdığı “duygular”ı katarak gerçekleştirmektedir. Fakat bunu akıl ve beden arasındaki düşünce tarihinde Platon’dan beri yapılagelen ayrımı veri olarak yapmaz, aksine bu ayrımın yokluğuna dayanır. Onları bir bütün olarak kavrar.

Bu kadar çok şeyi nasıl yapabiliyor diye sorulduğunda cevabın başlangıç noktası olarak filmde irdelenen “vampir” kavrayışına bakmak gerekiyor. Genel olarak vampir:

öldükten sonra mezarından kalkan bir kan emicidir. Buna gün ışığında dolaşamaması, güneş ışığından zarar görmesi, biçim değiştirebilmesi hatta uçabilmesi gibi özellikler eklenerek

vampir tarihsel süreçte değişime uğramıştır... özellikleri... ölmüş ve dirilmiş olması, yaşayanların yaşam ilkesini soğurarak varlık gösterebilmesidir (Er Pasin, 2013: 226).

Ölüp dirilen bir varlık olarak vampirin Batılı filmlerde ele alınış biçimine bakıldığında romantizm ve korku şeklinde temel iki hat bulunmasına (Panjeta, 2011: 17) rağmen sözcüğün tanımlanış şekliyle uyum içinde bulunduğu görülür: var olmak için kana ihtiyaç duyan, bir vampir üreticisi tarafından dönüştürülmüş veya hayata döndürülmüş yaşayan ölü. Doğası gereği hem canlı hem ölü olan bu varlık, kendi ölümünün ötesinde var olan bir yapıdadır; ölümsüz ve durmadan değişime açıktır (Weinstock, 2012: 129). Ölümlü insan açısından oldukça korkutucudur. Sonsuz yaşam ile lanetlenen vampirden korkulmasının nedeni kanını emerken kendi kanını verdiği kişiyi de vampir yapmasıdır. Vampirlik bulaşıcıdır (Er Pasin, 2013: 239). Bu haliyle vampir sadece aklını öne çıkararak dünyaya egemen olmaya çalışan insan varlığının adeta bir örneğidir. Tıpkı modern insan gibi dünyayı kendi ihtiyacına göre görür. Hiç bitmeyen kan emme istekleri insanların kendilerini merkeze alarak sömürdükleri dünyayı sağaltışlarıyla benzerlik içerir. Geceleri yaşarlar ve insanlara “tehdit” oluşturacak şekilde davranışlarıyla kavranırlar. Çünkü akılları adeta ortadan kalkmıştır, sadece arzularının peşinden giderler. Tek istedikleri şey “kan”dır ve onlar için diğer insanlar kan kaynağından öte bir anlam ifade etmemektedirler. Bu nedenle bir noktaya kadar insana benzeseler de bedenini aklıyla kontrol ederek ehliyet sahibi haline gelen modern insan varlığıyla zıtlık içindedir. Diğer yandan nasıl ki insanın başka her şeyi kendisi için araçsallaştırmasının bir sonu bulunmuyorsa vampirlerin de kan emme isteklerinin bir sonu gelmez. Adı üstünde vampir, “yaşayan ölü”dür. Bununla kalmayan vampirler, Batı sinemasında alımlanış şekilleri üzerinden düşünüldüğünde, aniden saldırdıkları insanlar tarafından vurulan “tehlikeli ölü”lerdir (Browning, 2017: 127). Sadece bedenine indirgenen vampir ile karşıtlık içindeki akıl sahibi insan ise kendisini ondan korumaya ve varlığını sürdürmeye çalışır. Dolayısıyla sonlu varlık olduğunu bilir, fakat buna direnir. Bir nevi aklına indirgenmiştir. Peki, varlıklar bu şekilde sadece bir yönlerine indirgenerek kavranabilir mi? Varlığı ve özel olarak da insan varlığını başka türlü düşünmenin imkânı var mıdır?

İşte bu soruların yanıtlanması ve tek boyutlu varlık kavrayışının aşılmasında derin düşüncenin öncülerinden ünlü düşünür Benedictus Spinoza'nın varlığı kavrayış şekli işlevselleştirilebilir. Düşünürün bütün varlıkların temel eğilimi olduğunu ileri sürdüğü *conatus*, “tek tek her şeyin var olduğu sürece kendi varlığını sürdürmeye çabalaması”nı ifade eder (Spinoza, 2012: 160). İnsan ya da vampir, her şeyin temel amacı hayatta kalmaktır. Fakat genel vampir filmlerinde kendinin bilincinde olmayan vampirin sadece ihtiyacını karşılamak gibi bir durumunun olmadığı, önüne çıkan her insanın kanını emdiği hatırlandığında diğer varlıkların yaşamı için doğrudan bir tehdit olduğu aşikârdır ve vampir yok edilmedikçe insanların varlıklarını sürdürme imkânı yoktur. Yani modern insan varlığı kavrayışını belirleyen ruh/akıl ve beden ayrımı etrafında düşünüldüğünde, insan varlığı akli ve duygularıyla bir bütün olmasına rağmen sadece aklına indirgenerek vampir olması engellenirken, sadece duygularına/hazlarına indirgenen ve bunların farkında olmayan vampirlerin de insan olması imkânsızlaştırılır. Doğasına indirgenen vampir, doğasını aşan insan için kolaylıkla yok edilebilir bir nesne haline gelir. Akıl ile bedeni birbirinden ayırarak

aklın egemenliğini ilan eden bakış açısından bu kaçınılmaz bir döngüdür. Bu noktada filmiyle devreye giren Jim Jarmusch, klasik vampir filmlerini ters çevirmekte ve dünyanın yıkıcı işleyişinin şiddetini vampirleşen insanlar ile insanlaşan kimi vampirler üzerinden göstermektedir. Daha yerinde bir ifade ile, “bilinç” etrafında düzenlenen vampir ve insan ayrımının klasik algılanış biçiminin içini boşaltmaktadır. Böylece günümüz dünyasında geçmişten beri hazlarına, arzularına ve duygularına aklıyla gem vurmasıyla kutsanan, metafizik özne düşüncesi ile teorik olarak temellendirilen insan varlığını yerinden etmektedir. Bilinciyle güç kazanan insanın, varlığını diğerlerinden koparan egemenliğinin içinin boşluğunu varlığın diğer varlıklarla olan bağlantısını serimleyerek göstermektedir.

Jarmusch’un kavrayışına paralel bir şekilde varlığın “bağlantılı” yapısını tespit eden Spinoza’ya göre “insan bedeni farklı doğalara sahip pek çok bireysel kısımdan oluşmuştur ve bunların her biri kendi içinde son derece karmaşık yapıdadır”(Spinoza, 2012: 104). Durağan ya da hareket halinde olmaları bakımından birbirinden ayrılan parçalar, birbirlerinin hareketini veya durağanlığını belirler. İnsan da farklı parçalardan meydana gelir ve bu birleşmede parçalar doğalarını korumak için farklı duygulanım biçimleri geliştirir (Spinoza, 2012: 104). Bu durumda ruh, saf bilinç olmaktan ziyade bedenin duygulanışlarının fikridir, onları algılayarak bedeni algılar. Kendini bilmek, bilince atıf yapsa bile bilginin kesinliği anlamına gelmez. Çünkü bir bedenin neler yapabileceği bilinemez (Spinoza, 2012: 154). Tam olarak bildiğini ileri sürenler yanılısına içindedir. Sanılarla yaşayan insan yetkin olmadığı için tedirgin ve mutsuz olur (Deleuze, 2011: 29). Yaşadığı tedirginliği, belirsizliği bilincini öne çıkararak aşmaya çabalar. Ruhun heyecanı ve duygulanışının bir dış nedenin düşüncesiyle birlikte düşünülmesinin gerekliliğini yerine getirmek yerine bilincini öne çıkararak varlığının ilişkisel, bağlantılı niteliğini kesintiye uğratan insan filmde oldukça kötü bir sona sürüklenmiştir. “Şeylerin mükemmelliği doğalarına ve güçlerine göre değerlendirilmeli; şeyler insanın duyularına hitap ediyor diye ya da etmiyor diye ya da insanın doğasına yararlı ya da zararlı diye daha az mükemmel ya da daha çok mükemmel olarak değerlendirilemez” (Spinoza, 2012: 76) diye belirten Spinoza’nın aksine, farklı düşünürlerin aklıyla bütün varlıkların üzerine çıkardığı bu varlığın yarattığı eser tıpkı bugün olduğu gibi oldukça kötü durumdadır.

Bu nokta filmde Batı’yı temsil eden Detroit ile Doğu’yu temsil eden Tanca şehirleri üzerinden gösterilmektedir. Birbirine karşı konuşlandırılan bu şehirlerden Tanca, karanlıktan ve huzursuzluktan kaçış şehri olarak izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Batı’nın gelişmişliğinin son kırıntılarını yıkık evleri ve insanları ile yansıtan Detroit’in tekdüze ve ruhsuz yaşam belirtilerinin aksine Tanca, mimarisiyle, gece-gündüz insanlarla dolu sokaklarıyla yaşamın şans bulacağı yer gibi görünmektedir. Şehirlere daha ayrıntılı olarak bakıldığında Tanca’nın tersine Detroit, Henry Ford’un ilk üretim yeri olup, fordizmin getirdiği seri üretimin çıktılarını otoparka çevrilmiş ünlü Michigan Tiyatrosu’nda görmek mümkündür(Hastie, 2014: 66). Detroit’in filmdeki son durumundan da anlaşılacağı üzere bu yer Amerikan İmparatorluğunun düşüşünü simgeler (Rigoulet, 2014). Detroit karşısında Tanca, Johann Wolfgang von Goethe’nin benzer özellikleri nedeniyle övdüğü İtalya’yı akla getirir. Goethe, İtalya seyahatinden döndüğü Almanya’da yaşadığı kötü ruh halini şöyle aktarır:

Biçim zengini İtalya'dan şekilsiz Almanya'ya geri dönmüş, açık bir gökyüzünü kapalıyla değiştirmiştim; dostlarım beni teselli etmek ve yeniden kendilerine çekmek yerine, beni ümitsizliğe soktular. Benim en uzaklardaki, hiç bilinmeyen nesnelere duyduğum hayranlık, kaybolup gidenlere yakınmalarım, onları incitmiş görünüyordu. Her türlü ilgiye hasrettim, kimse beni anlamıyordu (akt. Ernst Cassirer, 2014: 80.)

Batının ve insanlığın yaşadığı bu yıkımın nedeni olarak filmde zombileşen insanlara işaret edilir. Zombiler, duygularının yokluğuyla tanımlanır (Twitchell, 1985: 261). Zombileşme üzerinden bir yandan insan varlığının zombi kavramının anlamını bulacak şekilde duygusuz, aç, yemeği için her şeyi yapabilen haline dikkat çekilirken diğer yandan vampir ile zombi ayrımı yapılarak zombiler olumsuzlanır.

Zombilerin bütün soğukluğunu reddeden, böylece bilincine indirgenen insan varlığına bedenini/duygularını, yani kendi içlerindeki dışarıyı hatırlatan, filmin temel kahramanları Adam ve Eve, yüzyıllardır süren bir aşkın tutku dolu iki tarafıdır. Spinoza'nın "her zaman değişken olan ve bireyler ve birlikteliklerce sürekli olarak elden geçirilen, birleştirilen, yeniden birleştirilen içkinlik ya da tutarlılık planı" şeklinde kavradığı "doğa" fikrini somutlaştırırlar (Deleuze, 2011: 133). Anlaşıldığı kadarıyla çağlar, olaylar, dünya değişirken kendileri de değişen kahramanlar, aşklarıyla var olmayı sürdürmektedir. Vampirlerle ilgilenerek yaptığı çalışmalarla çeşitli okullarda bu alanda kürsülerin kurulmasına yol açan Anne Rice'in sado-mazoşist vampir klişelerini sınırına taşıyıp, karakterlere eklediği mizah ve zarafet ile ondan ayrılan filmde âşıkların sahip oldukları yüce bağ tüm acılara rağmen her zaman korunur (Romney, 2014). İlk bakışta isimlerinin anlamı olan Âdem ve Havva ile birlikte düşünüldüğünde birbirlerini var eden, fakat birbirine indirgenemeyen iki zıt kutupturlar. Yani birbirinin aynısı olmamalarına rağmen iletişim ve bağlantı içinde yaşamaktadırlar. Onların farklı karakterde olmalarının engellemediği bu birliktelik varolmanın temel tarzıdır. Zira Spinoza'nın da belirttiği üzere "varolan her şey ya kendi başına vardır, ya da başka bir şeye bağlı olarak" (Spinoza, 2012: 30). Oysa dinsel kaynaklar açısından Eve/Havva, metafizik düşünceyi de temellendirecek şekilde, bedenine, hazlarına indirgenerek erkek karşısında kadının önemsizleştirilmesine neden olan bir figürdür. Âdem ile Havva'nın değil birlikteliği, Havva'nın kendi başına varlığı bile reddedilir. Kavram olarak "insan" anlamına gelen Âdem/Adam, akli/ruhu temsil eden, erkeklerden oluşan bir aynılık alanıdır. Spinoza'ya göre, Âdem aklını doğru bir şekilde kullanmadığından insan dünyaya düşmüştür (2010: 17). Fakat Jim Jarmush bu noktada karakterlerin asıl ilhamının kutsal kitaptan ziyade Mark Twain'in *The Diaries of Adam and Eve* isimli eseri olduğunu bir söyleşisinde hatırlatır (Perez, 2014). Kutsal anlatının tersine birbirlerini aşk ve tutkuyla keşfetmeleriyle birlikte dünyaya gönderilen ve yaşamın kaynağı haline gelen bu iki figürün temsilcilerinden Adam, zıt kutuplardan karanlık olanı simgeler. Detroit'te insansız-terkedilmiş bir bölgede, eski bir evde yaşamaktadır. Öncelikle evin karanlık-koyu renkleri göze çarpmaktadır. Taktığı eldivenden giydiği pijamaya kadar her şey karanlık ya da duvarlar gibi koyu kıvıdır. Adam'ın kendisi oldukça sanatsal bir kişiliğe sahiptir. Evi antika müzik aletleriyle doludur ve hepsini çalabilmektedir. Ayrıca yaşadığı her dönemde yaptığı müziklerin güzelliği ortadadır. Örneğin filmde ünlü sanatçı Schubert'e verdiği parça ile Schubert'in ünlendiğinden bahsedilmektedir. Yine bugün yaptığı

“underground” müzikle epey merak uyandıran birisidir. Zaten parçası bir grup [White Hills] tarafından çoktan insanlarla paylaşılmıştır. Fakat sanatsal yönü bu derecede ağır basan biri, aynı zamanda şehirden ve insanlardan izole, melankolik bir hayat sürmektedir. Normalde insanların ondan korkması gerekirken (Browning, 2017:127), tersine Adam, adeta insan varlığının işlevselciliğinin getirdiği sahteliklerden kaçmaktadır. Yaptırdığı ahşap mermiyi kalbine dayayarak ölüm provası yapmakta, kendi deyişiyse “cenaze müziği” bestelemekte, teknolojiyle mesafesini kullandığı eski telefon ve yaptığı görüntülü konuşma sisteminden belli etmektedir.

Eve ise Adam’ın aksine, Tanca’nın canlı hayatında var olmakta, merakla yaşamını sürdürmektedir. Kullandığı görüntülü konuşma özelliğine sahip telefonu da onun uyum sağlayan dopdolu hayatını ele vermektedir. Yine Adam’ın karanlığının tersine eldivenlerinden evine kadar her şey beyaz veya beyaza yakın renklerdedir. Fakat o da Adam gibi güçlü hislere-duyusal/sonsuz bir göze sahiptir. Evinde yüzyıllar öncesinden kalma kitaplarıyla oldukça mutludur. Sonuçta iki karakter de geçirdikleri yüzyıllarla birlikte kendilerini yetiştiren bilge kişiliklerdir. Vampirlerin bu yönelimini nasıl kavramak gerekir? Bazı değerlendirmelere göre Adam’ın içe dönük yaşamında, Eve’in geniş bilgeliğinde yaşadıkları dünyaya, insanlara karşı gizliden gizliye işleyen duygu snopluktur. Akılları havada, insanları küçümseyen varlıktırlar (Purves, 2014). Peki, gerçekten böyle mi? Bu noktada tabiat bakımından ne ruhun bedenden ne de beden ruhtan üstünlüğünün imkânsızlığını vurgulayan Spinoza’nın düşünceleri hatırlandığında, ona göre doğa kanunları her yerde hep aynıdır (Spinoza, 2012: 150). Bütün varlıkların temel eğiliminin hayatta kalmak olduğunu belirten Spinoza açısından bunun yolu varlığını artıran şeylere ilgiyi yöneltmek, varlığı azaltan şeylerden ise kaçınmaktır. Bu hayatla ilgili bir duygu, genel var olma eğilimidir. Bunun için “duygulanış” kavramını kullanan Spinoza ne akla ne bedene indirgenemeyen etkilenişler, kuvvet dereceleriyle yaşamın örüldüğüne işaret eder. Hayat, duygulanımlara sebep olan karşılaşmalar bütünüdür. Bir şeyin varlığı diğer her şey ile ilintilidir. Aralarında ilişki ve etkileşim bulunur:

İnsanın varoluşunu sürdürmesine yarayan kuvvet sınırlıdır; dış nedenlerin kudretiye ondan sonsuz derecede üstündür (Spinoza, 2012: 244)...

Bir duygu kendisine aykırı ve kendisinden daha güçlü bir duygu olmadıkça ne bastırılabilir ne de ortadan kaldırılabilir (Spinoza, 2012: 247).

İnsan çok sayıda iç içe bileşikten oluştuğu için çok farklı biçimlerde etkilenir ve etkiler. Doğal olarak sevinç, üzüntü, şaşkınlık gibi tek başımıza yaşadığımız duygulanımlar aynı zamanda toplumsaldır. Ötekiyle ilişkilerimizden doğar. Kendi kendisinin, davranışlarının bilincine varan, yani “nedenleri” kavrayan insan buna göre yaşamını sürdürür.

Genel olarak film endüstrisinin temel vampir fikrine bakıldığında kan emiciliğiyle önce çıkan bu karakterlerin ortaya çıkmasıyla insanlığın sonunun geldiği fikrinin aynı anda işlendiği görülür. Çünkü kan emerek beslenen vampir her beslenmesinde çoğalırken aynı oranda insanı öldürür (Efthimiou/Gandhi, 2007: 5). Oysa filmin temel karakterleri varlıklarını artırmak için diğer insanları öldürme fikrini terk etmiş, onları azaltan dış dünyadan ve insanlardan farklı bir yola girmişlerdir. Yaşamlarını öyle bir şekilde

örmüşlerdir ki, Spinoza'nın deyişiyile yetkinlik dereceleri artmış ve bunu en açık şekilde vampirliklerini yeniden düzenlemede göstermişlerdir. Hem Eve hem Adam, vampirliğin temel özelliği olan insanları öylece tüketme-yok etme yerine doktordan “temiz” kan satın almaktadır. Böylece yaşadıkları hayat, insan varlığını bütün boyutlarıyla ele alarak tek bir özelliğine indirgemekten sıyrılan Gilles Deleuze'ün Spinoza üzerine yorumunda belirttiği gibi “ihtiyaçlar, amaç ve araç olarak değil; üretimden, üretken bir güçten hareketle nedenlere ve sonuçlara göre yaşanan bir hayat”tır (2011: 9). Böyle bir hayat “bilgece bir hayat”tır. Amaçların araçlarla karıştırılarak bütün anlamların kaybolduğu modern çağın anlamsızlığına asla birbirine karıştırmadıkları amaç ve araçları ile meydan okurlar. Kahramanlar iştahlarının bilincine varmışlar, kendilerini çoğaltacak şekilde davranma ve düşünme eğilimine girmişlerdir:

Bir şey için çabalıyorsak, onu istiyorsak, ona iştah kabartıyorsak, yani onu arzuluyorsak, bunu o şeyin iyi olduğuna hükmettiğimiz için yapmıyoruz; tersine, bir şeye çaba harcadığımız, onu istediğimiz, ona iştah kabarttığımız, yani onu arzuladığımız için o şeyin iyi olduğuna hükmediyoruzdur (Spinoza, 2012: 163).

diye belirten Spinoza ile benzer bir şekilde iştahlarını özleri olarak kavrayan Adam ve Eve, kendi varlıklarına katkı sağlayacak şekilde eylemlere iştahlarının bilincinden hareketle yönelmektedirler. Kahramanların birbirinden farklı kişiliklerine göre farklılaşan çabaları “arzu”yu yansıtmaları bakımından ortaklaşır. Dolayısıyla bohem yaşam tarzlarıyla –Deleuze'ün Spinoza için yaptığı tanımdan hareketle– “hemen şimdiden başlayarak özlerin ve özlerin hallerinin içkin düzenini onaylayan” bir yaşam felsefesine sahiptirler (2011: 50). Adam ve Eve'in sanatla, kitaplarla, düşünürlerle olanın dışına taşıp, kendilerinden gelen-özgür düşüncenin kendisine, dolayimsız haline ulaşmışlığından bahsedilebilir. Bu noktada akla, Immanuel Kant'ın gerçekleştirdiği gibi kendi başına aklını kullanıp özgürleşen, aydınlanan insan varlığının kutsanıp kutsanmadığı sorusu gelmektedir. Zira hem Kant hem Spinoza için aydınlanma oldukça önemlidir. Fakat Kant için yetkin ve özgür bir yaşam ancak ahlaki ilkelere veya kategorik buyruğa uygun bir yaşamdır; “ahlaklılığın tek ilkesi, yasanın her türlü içerikten (yani arzu edilen bir nesneden) bağımsız olmasından ve yine de kişisel tercihin sırf, bir maksimin alabileceği genel bir yasa koyucu biçim tarafından belirlenmesinden ibarettir” (Kant, 2014: 38). Oysa Spinoza aklın kılavuzluğunda yaşamayı özgür olmakla birleştirirken bireyleri Kant'ın söylediği gibi bir buyruğa tabi kılmaz. Ayrıca Descartes'te ve genel olarak metafizik düşünce geleneğinde görünür olan saf özgürlük de bir yanılsamadır (Bumin, 2012: 72). Ya da onların kavradığı gibi bir şey değildir. Bunun nedeni akıllı varlık olarak insanın eyleminin bilincinde olmasına rağmen, eylemini belirleyen nedenleri bilmemesidir. Spinoza'ya göre Descartes gibi düşünürler açısından özgürlük, eylemlerin hiçbir nedene bağlı olmamasıdır. Oysa Spinoza için her şeyin bir nedeni, birbiri üzerinde etkisi vardır. İnsan “sadece doğası yoluyla upuygun olarak bilinebilen nedenler tarafından eylemde bulunmaya belirlenmiştir, yine bu nedenle onu zorunlu olarak eylemde bulunmaya belirler. Özgürlük, gerçekte eylemin zorunluluğunu ortadan kaldırmaz, aksine, onu ortaya çıkarır” (Spinoza, 2009: 20). Spinoza'nın aydınlanma fikriyle paralel bir şekilde *Only Lovers Left Alive* filminin kahramanları Adam ve Eve, kendi varoluş tarzlarının bilgisine sahip olup, akıllarıyla onu düzenleyerek özgür bir yaşam

sürmektedirler. Yani ahlaki bir buyruk tarafından bireysel var oluşları belirlenmemektedir. “Arzu etmemiz gereken ya da özlemimizi duyabileceğimiz bir özgürlük krallığı ne var oldu ne de var olacak” (Tatian, 2009: 54) diye düşünen Spinoza’yı doğrularcasına hep eylem olarak özgürlüğü taşırlar.

Spinoza’nın yukarıdaki paragrafta atıf yapılan fikirlerinden “nedenlerin bilgisi” insanın varlığı açısından sürekli olarak dışarıyla-dış dünyayla ilişkisine atıf yapar ve orasının insanı nasıl şekillendirdiğini gösterir. Diğer bir deyişle, felsefe tarihine hâkim olan bütün ikiliklerin aksine, insanın varlığı ancak diğer varlıklarla mümkün olmaktadır denilebilir. Tam bu noktada Adam’ın melankolik yaşam biçimini anlamak kolaylaşır. Onun için yaşadığı Detroit’in temsil ettiği gibi dünya, insanlar tarafından ekonomik ve sosyal olmak üzere her anlamda sömürülmüştür. Bu haliyle Detroit’te Spinoza’nın topluluk ve insanlar arasındaki korelasyonda bize hatırlattığının aksine bir ortam söz konusudur. Spinoza için:

Sonunda barbar olsun ya da uygar olsun insanlar her yerde adetler oluşturuyorlar ve kendilerini sivil bir hale sokuyorlar, kamusal güçlerin nedenlerini ve doğal temellerini aklın öğrettiklerinden değil de insanların ortak doğasından, yani insani koşullardan anlamak gerekir (Spinoza, 2009: 14)

Saf akılla ulaşılan belirli bir erekten ziyade zorunlu olarak duygularına tabi insanlar arzuları ışığında eylemde bulduklarından, topluluk ve devlet çatısı altına varlıklarını artırdıkları için girmektedirler (2010: 232-233). Aklın rehberliğinde yaşayan, iştahını iyi bir şekilde düzenleyen özgür insanın çıkarına olan, diğer varlıkların da gücünün artmasıdır. Aksi takdirde oluşacak bir dengesizlik, onun için bu topluluğu arzu edilir olmaktan çıkaracaktır. Ve topluluk dağılacaktır. Filmdeki çöken dünyayı buradan sorunsallaştırdığımızda çözülemeyen sorunlar insanların ve dünyanın sonunu yaklaştırmıştır. Burası varlığını artırmak endişesindeki insan varlığı için yaşam imkânını çoktan geride bırakmıştır. İnsanların edimlerinde topluluğun güçlenmesinden ziyade bireysel ve araçsal insan-nesne kavrayışı gelişerek topluluk çözülmüştür. Doğanın her yerde bir ve aynı oluşunun göz ardı edildiği, bir varlığın saf akıyla diğerlerinin üzerine çıktığı böyle bir dünya, kendisinin bilgisiyle birlikte çevresinin de bilgisine varan Adam için içerisinde kalınabilir bir yer değildir. Bu nedenle onlardan kendisini soyutlayarak yaşamını yükseltmek ya da zararını en aza indirmek istemiştir. Yer aldığı toplumun dışına çıkarak onun iyi ve kötüsünün ötesine geçme, ona boyun eğmeme imkânı yakalamıştır.

Diğer yandan, kötüye giden bu dünya onu mutsuz etmeye yine de devam etmektedir. Eve ile yaptıkları bir görüntülü konuşmada yorgun görünen Adam, mutsuzluğunu gösterircesine zombilerin dünyaya yaptıklarından bahsederek “kendimi kum saatinin dibine çökmüş kum gibi hissediyorum” demektedir. Eve’in ise verdiği yanıt, bu kötü durumun dünya tarihine içkinliğini göstermektedir: “Bunları hep yaşadık, sen eğlenceyi hep kaçırdın: Ortaçağı, Tatarları, engizisyonları, sel baskınlarını, vebaları...” Sonrasında Adam’ın mutsuzluğunu gören Eve, daha önce de yaptığı gibi, Tanca’dan Detroit’e gelir. Adam’ın evinin kapısındaki sahne, onların aşklarının tutkusunu ve canlılığını görmek için oldukça dikkat çekicidir. Sonrasında eve girdiklerinde birbirlerine “lordum” ve “leydim” diye seslenmeleri aşklarına sinen ve geçen uzun zamanı hissettirmektedir. Bu ilişkide canlılığıyla

Eve, Adam'a bir kere daha hayat katmakta, gelişiyle onun gücünü artırmaktadır. Spinoza'nın sevgiyi açıklarken söylediği gibi, bu gibi duygular bir dış nedenin fikri ile olmasının yanında, seven kişinin sevdiğiyle birlikte olmasından zevk aldığı, bu nedenle sürekli onu daha fazla var etmeye çalıştığı duygulardır (Spinoza, 2011: 142). Daha iyi bir ifadeyle sevgi "bir şeyin tadına varmaktan ve onunla birleşmekten başka bir şey değildir" (Spinoza, 2015: 87). Böylece birbirlerine olan sevgileriyle birbirlerinin tadını çıkararak her iki tarafın artan gücünden ve sürekliliğinden bahsedilebilir. Bu dünyayı kurtaracak olan da sürekli bireyselleşen, sadece olumsuzlayarak ve öldürerek var olan, varlığının bir boyutuna hapsolarak zombileşen insanlar değil, doğasının bilincinde karşısındakini dönüştüren, sevgi ile birbirine bağlanan varlıklardır, vampirlerdir.

Vampirlerin Spinozacı Yaşam Maddeleri: Bilim, Sanat, Aşk

İnsan varlığı sadece aklına indirgenemez. Diğer yandan duyguları, arzuları yönünden de yüceltilemez. Her şeyiyle bir bütündür. Dış dünya ile iletişim ve etkileşim halindedir. Ancak bu şekilde varlığını kazanır. Bu durumun anlaşılmasında filmin ana karakterleri Adam ve Eve'den başka belirtilmesi gereken bir diğer önemli figür daha vardır: Marlowe. Bu karakterlerin her biri yüzyıllar boyunca farklı topluluklarda yaşamışlar ve farklı farklı felaketler atlattıklarıdır. Fakat hepsinde ortak olan şey ya da bu felaketlerin nedeni, Spinoza'nın iletişim ve etkileşim yoluyla değişen düşüncelerin bulunmadığı dünyada karanlığın yükseleceğini söylediği *Teolojik-Politik İnceleme'sini* hatırlatırcasına, özgür düşüncenin, bilgelerin toplumdan dışlanması ve cezalandırılmasıdır. "Kalabalığı yönetmek için hurafeden daha etkili hiçbir şey yoktur" (Spinoza, 2010: 45) diye belirten Spinoza'ya göre böyle toplumlarda dogmalar ve koşulsuz başkasına itaat hâkimdir. Hurafeyi doğuran ve besleyen neden ise korkudur. Nedenini bilmedikleri şeyler karşısında kendilerini tehlikede hisseden insanlar, bilgisizliğin getirdiği güçsüzlükle kolayca dehşete kapılırlar. Hayatlarının ortasına düşen dehşetin açtığı yarayı sarmak üzere düşünme güçlerini kâhin gibi yorumculara devrederek onlar ne derse ona göre davranırlar. Yaşadıkları bilgisizlik nedeniyle yorum güçlerini kaybettikleri için özgürlüklerini de kaybederler (Spinoza, 2010: 85). İşte tarih boyunca bu şekilde karanlığa sapan toplumlar karşısında *Sadece Âşıklar Hayatta Kalır* filminin başrollerindeki Adam, Eve ve Marlowe bütün kötülöklere inat, doğanın ve kendilerinin bilgisine erişip, diğer her şey ile olan bağlantılarını keşfetmişlerdir. Bilgileriyle yorum güçlerini ellerine alıp, buna uygun bir yaşam inşa etmişlerdir.

Her şeyin her şeyle olan bağına sanatta, bilimde, aşkta gördükçe onları daha da kutsallaştırmış, kendi yol haritalarını buradan oluşturmuşlardır. Bu şekilde önlerine açılan dünya, sanki somut dünyanın dışına götüren bir nefes alanı gibidir. Örneğin Detroit'e uçmak için bilet alırken Eve'in kendisine verdiği Fibonacci ismi, orta çağın ünlü matematikçisine aittir. Yine Detroit'ten Tanca'ye dönerken Eve'in Adam için söylediği Stephen Dedalus ismi, James Joyce'un edebi alt benliği, aynı zamanda ilk ve yarı otobiyografik romanı *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi'nin* başkarakteri, "anti kahramanı" ve *Ulysses'in* önemli bir karakterini imler. Buradaki anti-kahraman kavramı önemlidir. Anti-kahraman, popüler kültürde alışlagelen kahramanlardan farklı bir şekilde davranan ve yaşayan kahraman demektir. Bu noktada Adam'ın "karanlık imajı"nın takma adıyla nasıl tamamlandığını görmek şaşırtıcıdır. Benzer bir şekilde Eve'in aldığı isim Daisy Buchanan ise Scott

Fitzgerald'ın 1925'te yayınladığı *Muhteşem Gatsby* isimli romanının hayat dolu kızı olarak Adam'ın tam tersi karakteri ifade eder. Ayrıca Tanca'da temiz kan tedarikini gerçekleştiren Marlowe, ortaçağın ünlü şairi ve oyun yazarı Shakespeare'in çağdaşı, onun kadar iyi bir edebiyatçı olmasına rağmen karıştığı kavgalar ve dağınık-sıra dışı yaşam tarzı ile Shakespeare'in gölgesinde kalan, dışlanan bir ötekidir (Purves, 2014). Eve ile bir sohbet sırasında anlatmaya zorlandığı, fakat anlatmadığı kötü bir felaket yaşamıştır. Bu isimlerden başka Adam'ın kan alırken kendisine verdiği Dr. Faust ismi, aralarda geçen diğer isimler Jack White, Schubert, Tesla, Einstein, Newton ile daha sayılamayacak kadar bir sürü önemli isim, onların yaşamlarına sinen sanatın ve bilimin aşkını, rehberliğini oldukça iyi resmeder. Bu bilgilerden hareketle “vahyedilmiş bilginin itaatten başka hedefi yoktur” (Spinoza, 2010: 49) diyen Spinoza'ya benzer olarak, kendi başlarına edindikleri bilgileri birbirleriyle paylaşarak sürdürdükleri yaşam, kendi aklını kullanarak nedenlerin bilgisine erişen, bu bilgiyi diğerleriyle paylaşarak kendisini çoğaltan, paylaşımdan haberi olmayıp hurafelere gömülenlerin dışlandığı, dolayısıyla azalan varlık koşulu olarak köleliğin dışlandığı özgür yaşamdır. Spinoza'ya göre böyle bir yaşamın sürdürülme koşulu “her insana istediğini düşünme, düşündüğünü söyleme imkânının” tanınmasıdır (2010: 51). Zira paylaştıkça bilgilenen ya da bildiklerinin sağlamasını yapan insanlar daha çok güçlenir ve karşılaştıkları güçlükleri daha kolay atlatabilirler. Düşünme ve etkileme gücünün oldukça yüksek olduğu bu tarz bir hayata bilgi ve dostluk eşlik eder (Tatian, 2009: 90). Yaşama sinen şey korku ve güvensizlik değil, paylaşım ve canlı bir ruh olur. Her eylemleriyle eleştirel ve yaratıcı yönlerini ortaya koyan Adam, Eve ve Marlowe'un sanat, bilim ve aşk ile kuşatılan yaşamının temelinde de paylaştıkları bilgi ve dostlukla gelişen yaratıcı yaşam perspektifini görmek mümkündür.

Modern “iletişim” [communication] nosyonunun kapsadığı “paylaşma”, “ortaklaştırma” anlamları göz önüne alındığında bilgiye sahip insanların bilgilerini paylaşmaları, iletişimde bulunmaları özgür yeni yaşamın kuruluşu açısından olmazsa olmazdır (Canaslan, 2015: 28). Paylaşım ile gelişip serpilerek özgür yaşamın olmadığı yerde aklını kullanmayı başkalarına devreden, bilgisizliğe kendisini gömen ve bu nedenle bir korkudan diğerine salınan kölece insan yaşamı filizlenir (Spinoza, 2010: 43). Burada keşfedici/yaratıcı düşünceye yer yoktur. Korkunun dışında, insan yaşamının salındığı ikinci bir uç olarak umudu temsil eden sanat, aşk, bilim dışlanır ya da toplumun sadece bir kısmındaki insanların hakkı olarak görülür. Bu insanlar genellikle o toplumun ayrıcalıklı kesimi olarak yorum gücünü elinde bulundururlar. Oluşan toplumsal düzene diğer insanların kolayca riayet etmeleri, yani daha kolay yönetilmeleri için arzu edilen ise genel olarak insanların yorum gücünü kazanmalarını engellemek, kendilerinin ve içinde konumlandıkları doğanın bilgisine varmalarını önlemektir. Böyle bir toplumda yasaklar birbirine sonu gelmeksizin eklenir. Yasaklara meydan okuyanların kaderi ise sürgündür, ölümdür. Eve'in ve Adam'ın kahramanları olarak nitelendirdikleri bilgiler, örneğin Galileo, Newton da toplumları tarafından hep ezilmişlerdir. Eve ve Adam'a göre bu durum o kadar uç boyutlara varmıştır ki onların öncülüğünü kaybeden toplumlar şimdi de kendilerini yok etmek üzeredir. Geçmişten bugüne yaşadıkları toplumlar kişinin kendi aklını kendi kılavuzluğunda kullandığı özgür toplumlar değildir. Bu noktada Eve'in, Adam'ın ve Marlowe'un sanatçı-bilge ruhları, içlerinde besledikleri sevgi yaşadıkları yıllarda edindikleri bilgilerle kendi akıllarını

kullanmaya başlamalarının sonucu gelişen aydınlanmanın ürünüdür denilebilir. Fakat bu aydınlanmanın “bireyin pratik özerkliğini ve iradi bağımsızlığını nedensellik yasasının belirlemediğini, bağımsız ve bütünüyle ussal bir ahlaki ilkenin varlığı” ile ortaya koymaya çalışan Kant’ın soğuk bireyinin değil tek tek diğer parçalarla, şeylerle paylaşım içindeki varlığının bilgisine varanların, varlığının nedenselliğini fark edenlerin “duygulanması” olduğu söylenmelidir (Akal, 2004: 74). Kendilerinin bilgisini edinen insanlar, doğanın zorunluluğuna göre davranmaktan çekinmeyip, onları köleleştirecek yanlısamlara kapılmazlar. Onları buna iten de aynı toplumların kendilerinde uyandırdığı ya da bireysel durumları üzerinde yarattığı etkilerdir. Bu bağlamda Adam’ın yaptığı ve cenaze müziği olarak adlandırdığı “underground” türü müziğini, yaşadığı toplumun ruh haliyle ilintilendirmek mümkündür. Kendi kendisini kemiren bu dünyada başka türlü müzik yapmak belki de imkânsızdır.

Karakterlerin yaşadıkları aydınlanma, kendileriyle aynı derecede aydınlanmayan toplum karşısında özellikle Adam’ın toplumdan soyutlanmasının ve kendisini sanatta açığa vurmasının nedeni olabilir. Ya da hem toplumun durumu hem de bireyin durumu karşılıklı birbirini etkileyerek bir ivme kazanıldığından bahsedilebilir. Bu noktada Eve’in de kitaplarla olan yakınlığı ve her sayfasına dokunduğunda duyumsadığı mutluluk oldukça önemli ayrıntılardan bir diğeridir. Daha derinden, onları bilgeliğe ulaştıran şey nedir? diye sorulduğunda Spinoza’nın bilgi ve duygu perspektifi bize yanıtı sunar: “farklı yapıdaki insanlar bir ve aynı nesneden farklı etkiler alabilir, ayrıca bir ve aynı insan bir ve aynı nesneden farklı zamanlarda farklı tarzlarda etkilenebilir” (2012: 202). Bu nedenle her şey herkes için aynı duyguyla sonuçlanmaz. Kimisi için güzel olan kimisi için öfke uyandırıcı olabilir. Bütün varlıkların temel amacı yaşamı çoğaltmak, daha yetkin bir yaşama ulaşmaktır ve bu durumu fark eden insanın davranışlarını bu bilgi yönlendirir. Ayrıca “fikirlerin düzeni ve bağlantısı şeylerin düzeni ve bağlantısıyla aynıdır” diyen Spinoza için ruhta ve bedende meydana gelen değişimler birbirini etkiler (2012: 87). Peki, onları etkileyen nedir? Başka bir varlıktır diyebiliriz. Bireysel olarak yaşadığımız sevinç, keder gibi duygulanımlar aslında dış dünyanın bizde yarattığı hislerdir. Dolayısıyla bireysel olan aynı zamanda toplumsaldır. Varlıkların temel yönelimi varlığını artırmak olduğu için bunu sağlayan şeylerle yakınlaşan insan, onun yaşamını, enerjisini azaltan unsurlardan kaçınır. Bu gibi temel bilgilerden hareketle kendisinin farkına varan insan, davranışlarının nedenini öğrenmiş olur. Kendisi gibi diğer varlıkların da hareket ettiğini görür. Böylece kuracağı ilişkilerde öteki, belirsiz ve korkulacak bir nesne olmaktan çıkarak yaşamına umut girer. Ötekinin belirsizliği kalktığı için sevinç ve mutlulukla yoluna devam eder. Fakat bütün bunların ötesinde insanı asıl özgürleştiren bilgi, onun bir şey iyi olduğu için arzulamasından ziyade o şeyi arzuladığı için iyi olduğudur. Buradan hareketle kendisine dayatılan, toplumun ortak yargılarından, ahlakından kurtularak kendi yaşam ilkelerini geliştirme fırsatı bulur. Uçakta gelirken Eve’in gördüğü kanlı parmak karşısında içinin gitmesine rağmen başını çevirip yolculuğunu sürdürmesi, Adam’ın kan tedarik ettiği hastaneden çıkarken gördüğü kanlı bacak karşısında bir süre duraklaması ama yoluna devam etmesi sahip oldukları görüşlerin nasıl işlediğini açıkça gösterir. Tam da bu sayede diğerleriyle birlikte yaşadıkları –ama gömüldükleri bilgisizlik ve korku çemberinde diğerlerinin onlarla birlikte yaşayamadığı– bir topluluğun imkânını elde etmişlerdir.

Fakat filmde herkesin aynı anda aynı şekilde etkilenmediğini, dahası, duygulanımlarının farkına varamadığını, dolayısıyla özgürleşemediğini evlerine gelen Eve'in kardeşi Ava izleyiciye gösterecektir. Ava, Eve ve Adam'ın yüzyıllar süren ve belli ki aydınlanma ile sonuçlanan serüvenlerinde, bir türlü aydınlanamayan ya da kendisinin, diğer şeylerin bilgisine tam olarak erişememiş, kendi arzularının esiri olmuş tüketici bireyin somut biçimini temsil etmektedir. Adam'ın zombileştiğini düşündüğü insanların kendileri arasındaki biricik temsilcisidir. Ava, öncelikle sürekli acıkan, iştahının esiri olmuş bir kişiliğe sahiptir. Bu noktada Ava'nın Havva'yı çağrıştıran bir isim olmasının yanında, onun açlığında "ilk günah"ın nedeni de imleniyor gibidir. Eve, Adam ve Marlowe'un kahvaltısı vb. gibi öğünler şeklinde yemeklerini düzenledikleri ve kan içme'yi oldukça şık kadehlerden yaptıkları görülürken, Ava bulabildiği her yerde ve rastgele kan içmektedir. Nasıl olduğunun ve kimden geldiğinin önemi yoktur. Sadece açtır ve bunu gidermesi gerekir. Bu noktada bir insan olan ve Adam ile onun istediği şeyleri tedarik etmek üzere işbirliği yapan Ian'ın ölümü oldukça önem kazanır. Gece eğlence dönüşünde Adam'ın evinde Ian ve Ava birlikteyken, Ava'ya güvenmeyen Adam ve Eve Ian'ı evden göndermek istemelerine rağmen Ava buna izin vermeyip, daha sonra kendisinin onu göndereceğini söyleyerek onlardan kurtulur. Ian oldukça sarhoştur. Sonrasında uykudan uyanan Eve'in salonda gördüğü manzara çarpıcıdır: Ian, Ava'nın kemirici vampirliği nedeniyle dönüştürülmeden öylece bırakılmıştır. Bu yetmiyormuş gibi Ava, Ian'ın yanında hiçbir şey olmamış gibi uyuya kalmıştır. Bu durum, onun için karşısındaki insanın bir besin maddesinden öte anlam ifade etmeyip, bu arzu giderilir giderilmez çöpe atılabilir hale geldiğini oldukça iyi özetler. O, daha iyiye ulaşmak adına, amaçları için araçlar geliştiren insan varlığı gibi araçlarının esiri olmuştur. Varlığının niteliğini, doğasını yeterince kavrayamadığı için Adam, Eve ve Marlowe'dan oldukça farklı bir durumdadır. Bu duruma Eve'in verdiği yanıt da onların yakaladıkları yaşam düzeyini oldukça net bir şekilde özetler: "21. Yüzyıldayız!" Eve ve Adam için bu tip insanı araçsallaştıran ve sadece tüketen tavırlar dogmalar çağrı orta çağda, 15. Yüzyılda kalmıştır. İnsanların bilgiden ve bilginlerden kaçtıkları, dolayısıyla kendilerinden kaçarak başka akılların ve kuralların tutsağı olduğu zamanlarda kalmıştır.¹ Onlar bu süreçte insanı bastıran ve yok eden toplumsal uzlaşıları, kuralları ve dogmaları yöneldikleri bilgi, bilim, kitaplar ve sanat yoluyla aşmanın ya da erginleşmenin yolunu bulmuşlardır.

Yine de kahramanların yöneldikleri ve olumladıkları yaşamın kontrolü asla tam olarak onlarda değildir. Daha önce beden ve ruhun bilgisinden hareketle söylendiği gibi varlıkların yaşamı diğer her şeye bağlıdır. Dolayısıyla her şey kontrol altına alınabilir değildir. Belirsizlik de yaşamın diğer vechesi olarak önlerindedir. Nitekim Ian olayı sonrasında Detroit'ten Tanca'ya gelen çift, çalan (Batı'nın underground müziğinin versiyonu olarak) doğu müziği eşliğinde sokaklarda yürümekte ve Marlowe'u kan tedarik etmek üzere aramaktadır. Fakat Marlowe'a ulaşamayıp, sonrasında Bilal'in kapısını çalarlar. (Bilal,

¹ Salgın hastalıklar, kıtlık ve din savaşlarıyla orta çağda oldukça fazla "ölümden korkan" insanlar, yaygın bilgisizlik durumunun pekiştirdiği korkularını çeşitli inançlarla yatıştırmaya çalışmışlardır. Örneğin bu dönemde oldukça yaygın olan ölmeden gömülme olayları, ölünün mezarda hortlaması olaylarına ve vampir düşüncesinin olgunlaşmasına neden olmuştur (Er Pasin, 2013: 250). İnsanları bu inanca götüren şeylerin başında ölümün tam olarak saptanamamasının getirdiği bilgisizlik bulunur. Ölümün tam olarak gerçekleştiğinin tespiti çok sonraları mümkün olacaktır. Fakat ölüm, bilgisizlik alanı olarak farklı inançların türetildiği bir kaynak olmaktan asla kurtulamayacaktır.

sıradan bir insan olarak –zombileşen– insanlığın son temsilcisi gibidir.) Burada öğrendikleri şey ise Marlowe’un ağır şekilde hasta olduğudur. Sonrasında Marlowe’dan öğrenirler ki temiz kan satın aldıkları doktor Tanca’dan ayrılmış ve Marlowe başka birisinden kan satın almaya başlamıştır. Filmde öncelikle “kan”ın doğrudan alınan bir şey olmaktan çıkıp, diğer insani şeyler gibi satın alınan bir şey olarak meta haline gelmesi önemlidir. Fakat bundan da öte, verdiği paranın karşılığı olan temiz kanı elde etmek isterken mikroplu bir kan almıştır. Yani çıkarıcı-bencil birey tarafından aldatılmıştır. Bu birey, dünyayı kurutan ve kendisi de kuruyan, kirli kandan da anlaşıldığı gibi her yanı pisliğe bulanık yüzü kendine dönük bireydir. Artık onların bu yasasına karşı gelen ve insanlı rollerini üstlenen söz konusu vampir grubunu da yoklukla tehdit etmektedir. Bu tehdidin ilk kurbanı, bilge edebiyatçı Marlowe’dan başkası değildir. Fakat ölmeye hemen önce *Doktor Faustus*’u hatırlatırcasına söylediği “ah ne eşsiz şey şu insanoğlu!” deyişine Adam’ın verdiği “özü toprak değil mi neticede?” cevabı da insanlığın yasasını, genel olarak varlığın yasasını (sonluluğu) oldukça sarsıcı biçimde anımsatmaya yetmektedir. Kâh edebi metinlerden kâh bilimsel teorilerden atıflarla konuştukları bu ve benzeri diyaloglarda her şeye bağlılıklarının, her şey gibi olduklarının bilgisiyle elde ettikleri özgürlüklerini ele geçirdikleri anlaşılabilir tutkulu çift Adam ve Eve, sonrasında kan bulamadıkları için yorgun düşerler. Yine de bu kadar besine ihtiyaç duymalarına rağmen o sırada Adam’ın müzik sesini duyarak girdiği bir barda kendilerini Yasmin Hamdan’ın müziğine bırakmaları oldukça manidardır. Açtırlar fakat hala bilgelikleri onları yönlendiren kaptandır. Bu noktada devreye giren müzik, onları hâlihazırdaki durumlarının tükenmişliğinden başka dünyalara sürüklemeye, sadece güzelliğinin getirdiği sevgiyle, yetmektedir. Otonom halledirler: Kendi yasalarını kendileri koyma gücüne erişmişlerdir. Otonom hale geldikleri için de baktıkları her şey onları yüceltir. Yücelmenin en somut biçimlerinden birisi yukarıda bahsi geçen, somut açlığı örten müzik dinleme sahnesidir. Her ne kadar müzikle doymasalar bile açlıklarını müzik dinlerken unutmuş, kısa süreliğine başka bir arzuyla ikame edebilmişlerdir. Yüceldikleri bir diğer sahne tam da açlıktan yorgun düştükleri anda oturdukları yerde Eve’in Adam’la gerçekleştirdiği “su” üzerine sohbetidir. Birkaç cümle alt alta yazıldığında görülen şey Adam’ın suya dayanan işleyişi nasıl da çözdüğü ve buradan insanlığı yeniden değerlendirme imkânı bulduğudur. Eve’in sorusu üzerine Adam’ın söylediğine göre insan kanının %82’si sudur. Bu tespitle birlikte “su savaşı başladı mı?” diye sormakta ve yapılan petrol savaşlarının aslında savaşların ilki ve belki de en anlamsız olduğunu, asıl savaşın su savaşı olacağını haber vermektedir. Çünkü su, insan için en temel ihtiyaçtır ve yaşamın kaynağıdır. Bu noktada insan bedeninin %50-60’ının sudan oluştuğu söylenerek suyun önemi vurgulanır. Sadece insanın değil, dünya yüzeyinin de %70’ten fazlası sudur. Böylece insandan dünyaya doğru bağlanan zincirlerin gösterdiği şey her şeyin temel yaşama maddesinin “su” olduğudur. Su, kuruyan hayatın sonluluğu karşısında akışıyla sonsuzluğun simgesidir. Su yoksa ne kan ne hayat vardır. Bu bilgilerle birlikte ulaşılan bütünsel bakış açısı Adam’ı özgürleştirmiş, yüceltmıştır. Tam da bu yücelmenin çıktısı olarak aydınlandıklarından ve sıradan hayatın sonlu uğraşlarını terk ederek sonsuzu yakalamaya çalıştıklarından –sanat, bilgi, kitaplar vb. burada anlamlıdır– bahsedilebilir. Onlar, Spinoza’nın şeyleri “teklik içinde çokluk” olarak kavrayışına paralel şekilde, her şeyin birbirine bağlı olduğunu ve aynı zamanda her bir damlanın, varlığın kendi içinde bir

bütünlüğe diğer varlıklarla birlikte sahip olduğunu görmüşlerdir. Eve ve Adam'ın ikisi de bu yücelmeyi yaşadıkları için baktıkları her şey onları heyecanlandırmaktadır, etkilemektedir. Fakat bu etkilenmenin yönü ikisinde aynı şekilde olmamaktadır. Daha önce Spinoza'nın da belirttiği üzere, aynı şekilde etkilenecekler diye bir kural bulunmaktadır. Kahramanların farklı yönleriyle birlikte bu hususta dikkati çeken şey onların sonsuz evrenin sadece küçük bir parçası olduklarıdır. Diğer yandan Adam'ın karanlığı Eve'in ışığıyla aydınlanırken, kahramanlar her şeyin her şeyi etkilediğini, hiçbir şeyin kendi içine kapalı-kendi kendine yeten bir bütün/sonsuz olmadığını göstermektedirler. Filmin sonlarında Einstein'a ait "dolanıklık teorisi"ne yapılan atıfta olduğu gibi Adam ve Eve birbirlerine dolanan ve sonsuzluğu sonlu şeylerde deneyimleyen, birbirlerini yüzyıllardır çoğaltan bir çifttir (Hastie, 2014: 64). Her şeyin her şeyde ve her şey gibi bir doğaya sahip olduğunu adım adım göstermektedirler. Sonsuzluğu duyumsamalarına paralel olarak açıklıktan kıvrandıkları bir anda Eve, Adam'ın kendisini öldürmek için kullanacağı -fakat hala kullanmadığı- tahta kurşunu Tanca'da bir ud ile değiştirerek ona hayat vermeyi akıl edebilmiştir. Onunla hayatına hayat katabileceğini fark edebilmiştir. Kendi hayatıyla beraber Adam'ın hayatına da ışık verebilmiştir

Sonuç

Köklerini Antikite'den alarak Rönesans ve Aydınlanma ile akli sayesinde Batı düşüncesinde güçlü bir yer elde eden insan varlığını, Spinoza'nın fikirleri ve Jim Jarmusch'un *Only Lovers Left Alive* filmi bağlamında ele alan bu çalışmada diğer varlıklar karşısında "insan varlığı gerçekten 'egemen' midir?" sorusundan yola çıkmıştır. Bu soruyu yanıtlamak üzere çalışmanın ilk kısmında, insan varlığına ve bu varlıktan hareketle anlamlandırılan vampir fikrine *Sadece Aşıklar Hayatta Kalır* filminin yaptığı müdahale gösterilmeye çalışılmıştır. Bu müdahale tarzını anlamlandırmada Spinoza'nın varlığı, doğayı ve insanları kavrayış şekline yararlanılmıştır. Filmin insana veya "vampir" kahramanlarından hareketle varlığa bakışı ile Spinoza'nın varlığı kavrayış şekli arasında paralellikler olduğu düşünülerek bu benzerliklerin geleneksel düşüncedeki insan fikrinden nasıl bir kopuşu temsil ettiği gösterilmiştir. Bu bağlamda kendi "beden"inden başlamak üzere hep "sahip" olarak her şeyi "biriktiren", el koyup gasp eden "egemen" insana ve yarattığı dünyaya yönelik filmde gerçekleşen ilk müdahalenin, akli ve bedeniyle bir bütün olarak kavranan insan varlığı fikriyle yapıldığı söylenebilir. Varlığın bütünsel kavranışını "vampir" ile somutlaştıran film, kendini evrenin merkezine koyarak kendine göre her şeyi anlamlandıran insanın yaptığı gibi vampirleri "doğa"sına indirgeyip ötekileştirmemiştir. Spinoza'nın tüm varlıkları ortaklaştırdığı var olma çabasından vampirler de payını almıştır. Fakat bu pay alışı, doğasının bilgisine erişen ve buna göre yaşayan vampirlerin pay alışı tarzındadır. Akıllı insanın bedenine hapsediği vampir fikrini reddeden filmin kahramanları Adam, Eve ve Marlowe diğer varlıklarla bağlantı içinde var olmaktadır ve varlığın bağlantılı tarzının bilincindedirler. Farklı parçalardan oluşan parça yapısındaki cisimlerin, doğalarını korumak için farklı duygulanım şekilleri geliştirdiği; ruhun saf bilinç olmayıp bedenün duygulanışlarının fikri olduğu düşüncelerinden hareketle filmin kahramanları, değişen çağlarda yaşanan farklı olaylar karşısında kendilerini değiştirerek var olmuşlardır. Bu süreçte kurdukları bilgi ve dostluk bağıyla, aşkla yaşamışlardır. Doğa kanunlarının her

verde aynı olduğunu belirten Spinoza'yı haklılaştıran vampirler, bu aynılığa ortak olmuşlardır. Duygulanımların yarattığı etkilerle yaşamlarını örmüş, tutku ve arzularının bilincine varıp vampirliklerini yeniden düzenlemişlerdir. Doğalarını kavrayarak özgürlüğün eylemde bulunmakla olan bağıni keşfetmişlerdir. Bir düş ülkesi hayal etmeyip, mevcut dünyada insanlarla birlikte, akılla düzenledikleri varlıkları ekseninde özgür yaşamı deneyimlemişlerdir. [İkinci kısımda vurgulanan] bilimi, sanatı ve aşkı, diğer varlıklarla birlikte, fakat hala özgür olan yaşam deneyiminin somutlaştığı alanlar olarak izleyiciye aktarmışlardır.

KAYNAKLAR

- Akal, C.B. 2004. *Varolma Direnci ve Özerklik: Bir Hak Kuramı İçin Spinoza'yla*. Ankara: Dost.
- Browning, J.E. 2017. "Listening To Our Vampires: Dracula From The Grave To The Page To Stage and Cinema" *Journal of Communication Ethics, Religion and Culture*. Volume 52. Number 3. p.127-135.
- Bumin, T. 2012. *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. İstanbul: YKY.
- Canaslan, E. 2015. "Sunuş: Anlama Yetisini Düzeltmek" *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme* içinde. Ankara: Dost.
- Ernst, C. 2014. *Rousseau, Kant, Goethe* (çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Efthimious, C./Gandhi, S. 2007. "Cinema Fiction vs Physics Reality: Ghosts, Vampires and Zombies", *Skeptical Inquirer* Volume 31.4, July / August.
- Deleuze, G. 2011. *Spinoza-Pratik Felsefe* (çev. Alber Nahum-Ulus Baker). İstanbul: Norgunk.
- Er Pasin, G. 2013. *Vampirin Kültür Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı.
- Hastie, A. (2014). Blooded and Photons: The Fundamental Particles of Only Lovers Left Alive. *FilmQuarterly*, 68/1, 63-68.
- Heidegger, M. 1998. *Tekniğe İlişkin Soruşturma* (çev. Doğan Özlem). İstanbul: Paradigma.
- Jarmush, J. (Yönetmen). 1984. *Stranger Than Paradise (Cennetten Yabancı)* [Film]. ABD-Batı Almanya: The Samuel Goldwyn Company.
- Jarmush, J. (Yönetmen). 2013. *Sadece Âşıklar Hayatta Kalır* [Film]. Birleşik Krallık-Almanya: Recorded Picture Company- Pandora Film.
- Kant, I. 2014. *Pratik Aklın Eleştirisi*. (çev. İoanna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Panjeta, L. 2011. "Monster As A Superhero: An Essay On Vampire Vogue In Contemporary Film Culture" *Studii si Cercetari de Istoria Artei. Teatru, Muzica, Cinematografie*. p. 11-20.
- Perez, R. 2014. Interview: Jim Jarmusch Talks The Vampiric Charms Of 'Only Lovers Left Alive' & Proposing To Muse Tilda Swinton (Jarmusch ile röportaj). <http://www.indiewire.com/2014/04/interview-jim-jarmusch-talks-the-vampiric-charms-of-only-lovers-left-alive-proposing-to-muse-tilda-swinton-87255/> [Erişim: 09.08.2017]
- Purves, J. 2014. Only Lovers Left Alive. *The Other Journal*. <https://theotherjournal.com/2014/07/24/only-lovers-left-alive-jarmusch-2013/> [Erişim: 12.09.2017]

Rigoulet, L. 2014. Jim Jarmusch : “Pour 'Only lovers left alive', j'ai eu envie de jouer avec les codes et l'imagerie vampire” (Jarmusch ile röportaj). <http://www.telerama.fr/cinema/jim-jarmusch-les-vampires-sont-des-outsiders-dans-lesquels-je-peux-me-retrouver,108634.php> [Erişim: 15.09.2017].

Romney, J. 2014. Only Lovers Left Alive–review. <https://www.theguardian.com/film/2014/feb/23/only-lovers-left-alive-review> [Erişim: 10.09.2017]

Spinoza, B. 2009. *Politik İnceleme* (çev. Murat Erřen). Ankara: Dost.

Spinoza, B. 2010. *Teolojik-Politik İnceleme* (çev. B.Bali Akal-Reyda Ergün). Ankara: Dost.

Spinoza, B. 2012. *Ethica* (çev. Çiğdem Dürüşken). İstanbul: Kabalcı.

Spinoza, B. 2015. *Kısa İnceleme* (çev. Emine Ayhan). Ankara: Dost.

Tatian, D. 2009. *Spinoza. Dünya Sevgisi* (çev. Hüsam Turşucu-Sevin Aksoy Hancı). Ankara: Dost.

Twitchell, J.B. 1985. *Dreadful Pleasures: An Anatomy of Modern Horror*. New York: Oxford University Press.

Tzioumakis, Y. 2006. *American Independent Cinema*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Weinstock, J.A. 2012. *The Vampire Film: Undead Cinema*. London: Wallflower